

Світлана МАРТИНЕНКО,
доктор педагогічних наук, професор кафедри теорії
та історії педагогіки Київського університету
ім. Бориса Грінченка

Педагогічна взаємодія вчителя погаткових класів і батьків першокласників: у запитаннях і відповідях

Вступ дитини до школи докорінно змінює її життєвий ритм, з'являються нові види діяльності. Він ускладнюється ще й тим, що збігається з черговою віковою кризою розвитку, яка припадає на шостий—сьомий рік життя. З початком шкільного навчання, зі зміною соціального статусу дитини перед батьками першокласників постає безліч складних запитань щодо їх співпраці зі школою, взаємодії з першим учителем, батьками однокласників тощо, які мають бути вирішені, аби дитина успішно навчалася.

Для визначення типових запитань нами було проведено анкетування батьків першокласників 12 загальноосвітніх навчальних закладів м. Києва (опитуванням охоплено 315 осіб). Аналіз анкет показав, що найчастіше батьки першокласників звертаються до вчителів, шкільних психологів з такими хвилюючими запитаннями, на більшість з яких спробуємо дати відповідь.

— Яким чином батьки можуть сприяти адаптації дитини до навчання в школі?

Безумовно, школа не може цілком замінити родину, сімейне виховання. Вихователі дитячих навчальних закладів і вчителі володіють інформацією про те, в яких родинах живуть учні. Дехто з них вражений байдужістю батьків до проблем дітей, через що вони перестають бути ширими і відвертими. І навпаки — зацікавленість батьків справами дітей надає особливого значення всім досягненням і першим шкільним успіхам. Допомога в подоланні труднощів, що виникають під час виконання будь-яких завдань, завжди приймається з вдячністю і сприяє плідній взаємодії батьків і дітей.

— Наскільки важливою є дошкільна підготовка для успішного навчання першокласника?

Байдуже чи навіть негативне ставлення до школи найчастіше виникає не в тих дітей, які до вступу в перший клас мали високий рівень готовності, а в тих, які були підготовлені посередньо. Недостатня підготовленість веде до невдач, дитина починає сприймати навчання як непосильне навантаження. Вона сумлінно виконує всі вказівки вчителя, старанно виконує завдання, але не в змозі зробити все бездоганно. Замість очікуваних заохочень, високої оцінки за роботу вона одержує постійні зауваження. Не дивно, що з часом дитина втрачає інтерес до навчання. Враховуючи це, батьки майбутнього першокласника і вихователі ДНЗ мають докласти максимум зусиль для успішної підготовки дитини до школи.

— Чи змінює початок навчання в школі спосіб життя дитини?

Перед вступом дитини до школи бажано переглянути її додаткові навантаження і спланувати розпорядок дня першокласника. Новий статус дитини не означає скасування всіх її захоплень, зміни звичок, хоча від деяких її все ж доведеться відмовитись. Для того, щоб більше встигати, учневі треба мати чіткий розпорядок дня, продуманий та спланований час для відпочинку. В цій ситуації не існує єдиного для всіх правила, варто реально враховувати особливості та потреби дитини, а також можливості батьків.

— Чи є організованість та дисциплінованість тими якостями, на які варто орієнтуватися у процесі виховання?

Необов'язково. Спілкування з дорослими, батьками має важливе значення в житті дитини, бо в його основі — її потреба у визнанні, взаєморозумінні, емоційному співпереживанні. Дитина прагне до розуміння, толерантного ставлення до неї, вона засвоює особливу позицію — позицію учня, що створює сприятливі умови для навчання в школі, де їй доводиться опановувати новий матеріал, здобувати нові знання, формувати вміння та навички. Практикою встановлено, що саме у процесі особистісного спілкування діти засвоюють такі інтелектуальні вміння, як: здатність сприймати і перетворювати нову інформацію, самостійно відбирати, обробляти та обговорювати її з іншими людьми, висловлювати власну думку тощо. Зазначені вміння необхідні для успішного навчання в школі, тому перед батьками стоїть важливе завдання: здійснюючи індивідуальний підхід, контактуючи з дітьми на тому рівні, якого вони вже досягли (ділового чи пізнавального спілкування), поступово збагачуючи його бесідами, ускладнюючи їх зміст, підводити дітей до нового, складнішого рівня взаємодії з учителями та вихователями, давати змогу відчути особливу радість від того розуміння, що народжується під час спільноДіяльності.

— Як навчити дитину дотримуватися правил поведінки в школі?

Для формування позитивного ставлення до вчителя, батькам, на нашу думку, корисно проводити гру "У школі". Наприклад, сьогодні "учитель" — плюшеве ведмедяtko, яке сидить біля дошки навпроти "учнів" — зайчика і лисички. "Починаємо урок, — звертається дитина "ведмежим" голосом до "учнів". — Прочитайте, будь ласка, віршик". Мама допомагає зайчику підняти лапку. Дитина

дивується: "Чому ти не розповідаєш?". "Я підняв лапку. Це означає, що я вас попросив: "Учителю, викличте, будь ласка, мене, я хочу розповісти віршик". Дитина погоджується: "Розповідай, зайчику"! У цій грі мама демонструє дитині зразок поведінки учня під час уроку: якщо хочеш щось сказати на уроці, то треба підняти руку і чекати, поки тебе не викликали; до вчителя звертається шанобливо. Наступного разу, коли роль учителя візьме на себе мама, дитина, перебуваючи в ролі учня, намагатиметься поводитися аналогічно.

— Чи варто повістю завантажувати час дитини?

Ми вважаємо, що не завжди. Досить часто діти бувають занадто перевантажені. Установка батьків на те, що головне – завантажити дитину, щоб вона не байдужувала, подібно як і вибір престижних для неї захоплень, веде до того, що різко скорочується час для спілкування, гри, виконання спільніх справ. У такій ситуації дитина зайнята формально, тобто вона нашвидкоруч виконує уроки, різноманітні завдання і прагне за будь-яких обставин пропустити заняття у спортивній секції, гуртку задля того, щоб погуляти на подвір'ї чи спокійно погратися вдома.

Буває і так, що батьки, влаштувавши дитину до гуртка або секції, вважають свою місію виконаною. Вони не цікавляться успіхами і невдачами своєї дитини, не виявляють інтересу до її заняття і, як наслідок, спостерігають байдужість до ще недавніх захоплень з боку сина або доньки. Та суть не в тому, що дитина припинить додаткові заняття чи забуде колишнє захоплення, а що звичне заневажливо ставиться до справи, стане уникати труднощів, пропускати шкільні заняття тощо.

— У чому полягає взаємодія сім'ї та початкової школи?

Реально оцінюючи ситуацію, можна відповісти таким чином: школа дає дитині наукові знання і виховує в ній свідоме ставлення до дійсності, а родина виховує, формує практичний життєвий досвід, розвиває вміння співчувасти іншій людині, відчувати її стан. Для гармонійного розвитку особистості необхідно і те, ѹ інше. У чому ж родина має доповнювати школу? Насамперед, вона покликана забезпечити дитині безпосереднє емоційне спілкування, атмосферу любові та взаємодопомоги. Трапляється, що батьки з педагогічних міркувань намагаються не виявляти своєї любові до дітей, вважають, що у стосунках зі школярем недоречні ласка, ніжність. Таке ставлення часом призводить до серйозних відхилень у розвитку особистості. Дитина, позбавлена батьківської ніжності, тепла, виростає замкнутою, неконтактною. У підлітковому віці у таких дітей часто виникають конфлікти з родиною, вчителями, будь-яка їхня вимога викликає негативну реакцію. Безумовно, нескінчені поцілунки – теж не найкращий спосіб спілкування з молодшим школярем, але, як свідчить досвід, надмірні пестощі з дітьми цього віку зустрічаються значно рідше, ніж надмірно ділові стосунки, зосереджені винятково на виконанні навчальних завдань.

— Які якості дитини потрібно виховувати в сім'ї?

Під час вступу до школи майже всі першокласники виявляють щире бажання навчатися. Важливо ще в дошкільному віці, а особливо в початковій школі, виховувати в них відповідальне ставлення до справи, виконання

своїх обов'язків. Формування цих якостей починається з уважного, серйозного ставлення батьків до дитячих справ. Все, що відбувається з дитиною, має бути помічене батьками: досягнення принесуть усім радість, помилки будуть спільно виправлені. У цій копіткій, тривалій та непомітній роботі з'являться і перші перемоги над собою, і радість подолання труднощів. Велике значення має формування у дитини шанобливого ставлення до вчителя, дорослих людей. Якщо дитина звикла перебивати їх під час розмови, не вміє висловувати прохання чи вказівки, звертається до старших за віком на "ти", то, звичайно, їй буде важко засвоювати шкільні вимоги. Отже, виконання дитиною етичних норм поведінки зробить спілкування не лише приемливим для ваших друзів і знайомих, а й допоможе дитині швидко опанувати правила поведінки в школі.

— Чи варто використовувати покарання з виховною метою?

Взаємодія з дитиною, спілкування із нею мають виключати авторитарність, диктаторство, погрози на зразок: "От підеш у школу – там тобі покажуту!", "Тільки спробуй мені приносити двійки!" Необхідно прищеплювати дитині поважливе ставлення до навчальної праці, підкреслювати її значення для всіх членів родини. Неодмінно має бути оптимістичний настрій, який доводить впевненість батьків у тому, що навчання буде успішним, якщо першокласник старанно і самостійно виконуватиме всі шкільні вимоги. Однак не варто висловлювати переконання і тим більше брати з дитини слово, що вона обов'язково навчатиметься відмінно. Вона буде розчарована, якщо це завдання виявиться для неї непосильним. Впевненість батьків у тому, що поступово навчання налагодиться, зважені вимоги зрештою дадуть свої результати.

— Наскільки важливо заохочувати та підбадьорювати дитину?

Якщо дитині щось вдається і вчитель або батьки її заохочують, то навчання буде успішним, а успіх, як відомо, найважливіше джерело позитивного ставлення до школи. Досвідчений учитель завжди зможе організувати навчання таким чином, щоб воно стало корисним і цікавим для дітей з різним рівнем підготовки. Найголовніше, що дасяється дітям у першому класі, це не конкретні знання та навички, а вміння самостійно навчатися, здобувати знання. Не вдома з мамою і татом, що підлаштовуються під бажання та настрої дитини, а в школі, де вона – одна із 25–30 учнів, котрі мають чітко виконувати вказівки вчителя та працювати в колективі. Важливо, щоб дитина зрозуміла: виконання цих вказівок – необхідна умова успішного оволодіння знаннями, формування позитивного ставлення до навчання. Якщо навчання для дитини не має жодної цінності, то любов до вчителя виявлятиметься лише у намаганнях звернути його увагу на себе, поділитися своїми переживаннями, але не у виконанні завдань. Досить часто буває так, що дитина щиро хоче навчатися, з повагою ставиться до вчителя, але зосередиться на його словах, поясненнях під час уроку не може.

— Які найхарактерніші помилки притаманні дорослим у вихованні дітей?

Як свідчить аналіз взаємодії батьків і дітей, часто спостерігається така система стосунків, за якої родина не

ШКОЛА І РОДИНА

доповнює, а дублює школу. "Ану покажи, як ти виконав класну роботу, — вимагає тато. — Ой, яка жахлива сім'я! Зараз же сідай і напиши три рядки сім'ок!" І дитина покірно сідає писати цифри, натомість, щоб грратися з друзями, гуляти, розповідати татові про свої успіхи та невдачі. Єдність вимог сім'ї та школи є важливим принципом виховання, що означає не дублювання їхніх функцій, а взаємозв'язок та взаємозумовленість.

— Яким чином необхідно виховувати у дитини самостійність і відповідальність?

Насамперед, дитині потрібно визначити коло її обов'язків. Бажано, щоб вони були не лише особистими (як, наприклад, прибирання своєї кімнати), а й загальними, важливими для всієї сім'ї (скажімо, купівля хліба, підмітання підлоги). Дитина має звикати до того, що доручену їй справу за неї ніхто не виконає. Може бути й так, що спочатку сім'ї доведеться кілька разів залишитися без хліба. Нехай син або донька побачить, що через їхню безвідповідальність уся родина залишилася голодною. Формування самостійності, відповідального ставлення до своїх обов'язків — найважливіша складова трудового і сімейного виховання. Про це варто пам'ятати в тих випадках, коли простіше щось зробити за дитину, ніж домогтися, щоб вона це зробила самостійно. Якщо ви підете цим найпростішим шляхом, то ризикуєте виростити утриманця, що на все життя залишиться інфантильним "матусиним синочком" чи "матусиною донькою".

— Що робити, коли дитина має труднощі у спілкуванні?

Часом справжньою причиною батьківських переживань є труднощі, які відчуває дитина у спілкуванні з одно-

літками. Чи приемно щодня приходити до класу, де в тебе немає жодного друга? Ще гірше — де тебе постійно дражнять (а буває й таке). Але ситуація і в цьому випадку не безвідідна — частіше запрошуйте однокласників дитини до себе додому (тільки не весь клас одразу, а 2–3 особи), влаштовуйте спільні цікаві ігри, розваги. Це зближує дітей, викликає симпатію один до одного. Коли побачите з ким у вашого сина чи доньки краще налагоджуються контакти, намагайтесь познайомитися з їхніми батьками, щоб взаємні візити стали частішими. Рано чи пізно ваші зусилля обов'язково приведуть до успіху!

Ми сподіваемося, що інформація, подана у запитаннях і відповідях, допоможе батькам першокласників подолати труднощі, побудувати конструктивну взаємодію з учителем та школою на засадах співпраці та взаємопозуміння.

Література

1. Корчак Я. Як любити дітей / Я. Корчак. — К. : Рад. шк., 1976. — 160 с.
2. Мартиненко С. М. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія / С. М. Мартиненко. — К. : КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2008. — 434 с.
3. Проскура О. В. Психологічна підготовка вчителя до роботи з першокласниками : навч. посіб. для студ. пед. ф-тів / О. В. Проскура. — К. : Освіта, 1998. — С. 47–78.
4. Савченко О. Я. Сімейне виховання. Молодші школярі / О. Я. Савченко. — К. : Рад. шк., 1979. — 141 с.
5. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти / О. Я. Савченко. — К. : СПД "Цудзинович Т. І.", 2007. — С. 32–35.
6. Сухомлинський В. О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. — К. : Рад. шк., 1978. — 263 с.

